

TERMINOLOGIYADA OILA KONSEPTINING ASOSIY MA'NOSI

Xolmirzayev Dostonbek Qurbonali o'g'li

Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston milliy universiteti

Xorijiy filologiya fakulteti magistranti

dostonbekdxx@gmail.com

ANNOTATSIYA

Ingliz va o'zbek tillarida oila konseptini o'rganish ikkala tilda ham oilaviy terminologiyaning lingvistik asoslari va tamoyillarini o'rganadigan muhim tadqiqot sohasidir. Konseptologiya sohasi murakkab va ixtisoslashgan lug'atdan foydalanish ushbu sohada samarali muloqot qilish uchun juda muhimdir. Ingliz va o'zbek tillarida oila konseptini o'rganish har ikki tilda oilaviy konseptologiyaning tarixiy rivojlanishini, shuningdek, har ikki tilda oilaviy konseptologiyaning semantik va tarkibiy xususiyatlarini tahlil qilishni o'z ichiga oladi..

Kalit so'zlar: konsept termini, terminologiya, idea, fikr, tushuncha, siyosiy idealar, termin, ko'chma ma'no, kognitiv lingvisika, mental tuzilma, lisoniy voqelanish.

ABSTRACT

Studying the concept of family in English and Uzbek is an important field of research that studies the linguistic foundations and phenomena of personal terminology in both languages. The field of conceptology is complex and specialized vocabulary is very useful for effective communication in this field. Studying the concept of family in English and Uzbek takes the historical development of the family concept in both languages, the development of the family concept in both languages, and personal conceptology in both languages.

***Key words:** concept term, terminology, idea, thought, understanding, political ideals, term, figurative meaning, cognitive linguistics, mental structure, linguistic reality.*

KIRISH

Terminologiyada, "konsept" soʻzi muhtasar taʼriflash va aniq tushuntirishda ishlatiladi. Bu soʻzning asosiy maʼnosi, biror narsani ifodalovchi umumiy idea, tushuncha yoki boshqa bir narsani ifodalovchi tavsifdir. Konseptlar, biror mavzuni yoki narsani tasvirlashda qoʻllaniladi va uni anglash uchun oʻzlashtirilgan tushunchalarni oʻz ichiga oladi.

Terminologiyada "konsept" soʻzi turli soha va sohalar boʻyicha foydalaniladi. Biznesda, marketingda, sanʼatda, dizaynda va boshqa sohalar boʻyicha, yangi mahsulot yaratish, brendni rivojlantirish yoki projeklarni boshqarishda konseptlar kiritiladi.

Bu soʻzning asosiy maʼnosi shuningdek, biror narsani ifodalovchi umumiy idea yoki tavsif sifatida qaraladi.

"Konsept" soʻzi, biror bir mavzu, idea, yoki maqsadni anglatishda ishlatiladigan umumiy tushunchadir. Bu soʻz, biror narsani, ideani yoki mahsulotni ifodalovchi umumiy idea yoki asosiy tushunchani ifodalovchi bir soʻz yoki ifoda sifatida ishlatiladi. Konsept, bir narsaning asosiy qobiliyatlarini, tavsifini yoki boshqa nuqtai nazarini ifodalovchi boshqa soʻzlar yoki ifodalarning toʻplamini bildirish uchun ham ishlatiladi.

Oila tushunchasi, ingliz tilida "family" soʻzi bilan ifodalangan, insonlar orasidagi qattiq va doimiy bogʻlanishni aks ettiradi. Bu soʻz, kelajakdagi pokiza doimiylik va oʻzaro qoʻllanma olish, insonlarning bir-biriga qiziqishish va mustaqil ravishda yashash imkoniyatlarini ifodalaydi. Oila tushunchasi tarixan mazmuni uzluksiz oʻzgarib borib, insoniy jamiyatdagi oʻzgarishlarni aks ettirgan boʻlib, har qanday vaqtning orqasida yangi maʼno va mazmunlarga ega boʻlgan mavzulardan

biridir. Oila, o'z viloyatida, mamlakatida yoki umumiy tarixiy jamiyatda doimiyligini saqlaygan bir tushunchadir.

O'zbek tilidagi "oila" tushunchasining struktur-semantik xususiyatlari quyidagi ko'rinishda ifodalangan:

Leksik xilma-xilligi: "Oila" so'zi o'zbek tilida bog'liq insonlar guruhi uchun o'ziga xos, keng ma'no birligidir. O'zbek tilida "ota-ona," "farzand," "barcha qarindoshlar" kabi so'zlar ham oila tuzilishi va a'zolari uchun ishlatiladi.

Tuzilish shakli: O'zbek tilida oila tuzilishi odatda erkak va ayolning yig'ilishi orqali paydo bo'lishi natijasida shakllanadi. Markaziy oilalar, kengaytirilgan oilalar, yolg'iz ota-ona oilalari kabi turli shakllar mavjud. Ayniqsa, oila tuzilishida milliy, madaniy va diniy o'zgarishlar ko'rinadi.

Madaniy-Milliy Ma'nolari: "Oila" so'zi o'zbek madaniyatida muhim o'rin egallab kelgan, uning ma'nosi madaniy va milliy ko'rsatkichlar orqali aniqlangan. O'zbek jamiyatida oila muhim qadriyatga ega bo'lib, uning o'zaro hurmat, sevgi va bir-biriga qo'llanma olishga oid ma'nolari tuzilishda katta ahamiyatga ega.

Jinsiy Mas'uliyat: O'zbek tilida oila tuzilishida erkak va ayolning o'zlarining o'zlariga xos ma'lumotlar va vazifalarga ega bo'lishi, ularda bir-biriga qo'llanma olish, farzandlar boshqarishi kabi jinsiy mas'uliyatlar ham aniqlangan.

Din: O'zbek jamiyatida oila tuzilishi diniy qadriyatlar asosida ham shakllangan. O'zbekiston musulmon mamlakati sifatida, oila tuzilishida din muhim o'rin tutadi va uning asosiy printsiplari Islom shar'iatiga muvofiq ravishda amalga oshiriladi.

Qonuniy Xususiyatlar: O'zbekiston jinoyat va oila kodeksi kabi qonunlar orqali oila tuzilishi va uning a'zolari o'rtasidagi munosabatlar va huquqlar belgilanadi. Bu qonunlar oila tuzilishini, farzandlarni boshqarishni, turmush o'rtog'ini va boshqa amaldorliklarni tartibga solishda xizmat qiladi.

O'zbek tilidagi "oila" tushunchasining struktur-semantik xususiyatlari madaniy, milliy, din va jinsiy ma'naviyatlarni o'z ichiga oladi. Bu xususiyatlar oila tuzilishini, a'zolar o'rtasidagi munosabatlarni, o'zaro aloqalarni belgilaydigan, uning madaniy va jinsiy bo'linishlarini ko'rsatib turadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Oila konseptiga oid terminlar to'g'risida bir qator ishlar olib borgan ko'plab tadqiqotchilar mavjud. Jumladan, F.Mamatova – u “Ingliz va o'zbek frazeologizmlarida oilaviy an'ana va munosabatlarning lingvomadaniy tadqiqi” mavzusida ilmiy ish yoqlagan filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori hisoblanadi.

NATIJALAR

Ingliz va o'zbek tillarda oilaviy an'ana va munosabatlarning lingvomadaniy xususiyatlarini verifikatsiya qilish jarayonida ularning yoshi, jinsi, oilaviy an'ana va munosabatlar masalasida esa oilaviy ahvoli ham muhim ahamiyat kasb etishi dalillangan;

Ingliz tilida aks etgan er va xotin, ota-ona va farzand, aka-uka, opa-singil kabi oilaviy munosabatlarning konseptual-tematik maydonlari hamda o'zbek tilida er va xotin, ota-ona va farzand, aka-uka, opa-singil, tog'a, amma, jiyani, ovsin, boja kabi qarindoshlar orasidagi munosabatlarni ifodalovchi konseptual-tematik maydonlarning ko'p uchrashi isbotlangan;

Ingliz oilaviy an'ana va munosabatlarning ingliz xotini, farzandlar katta harajat, ingliz to'ylari sanasi kabi konseptual-tematik maydonlari o'zbek tilida aniqlanmaganligi hamda o'zbek oilaviy an'ana va munosabatlarning o'zbekning kengashli to'ylari, oilada qiz farzand tarbiyasi, qo'shxotinlilik azoblari kabi konseptual-tematik maydonlari ingliz olamining lisoniy manzarasida aks etmaganligi dalillangan.

MUHOKAMA

Oilaviy an'ana va munosabatlarga oid ingliz va o'zbek tillarida lingvomadaniy xususiyatlarini o'rganish, chog'ishtirish hamda zamonaviy terminologiya tadqiqining lingvistik tamoyillari bilan tanishish .

XULOSA

Xulosalash so'ngida shuni ta'kidlash joizki, konsept inson tafakkuri va ongi bilan bog'liq holda kechadi. Negaki konseptsiz dunyoni teran anglash qiyin va insoniyat uchun ayniqsa tadqiqotchilar uchun eng zarur ma'naviy hamda ilmiy ozuqa

desak adashmaymiz Ingliz va o‘zbek oilaviy an‘analariga tegishli frazeologik birliklar asosida shakllangan konseptual-tematik maydonlar bir tilda mavzulashtirilsa, ikkinchi tilda takrorlanmasligi mumkin.

Ingliz va o‘zbek oilaviy an‘analari ostida shakllangan bir hil konseptual-tematik maydonlar ichida frazeologik birliklar mazmunidan kelib chiqqan holda turlicha konnotatsiyaga ega bo‘ladi.

Ayrim an‘analar ingliz va o‘zbek frazeologik birliklarida aks etishiga ko‘ra farqlanadi. Xususan, “Turmush qurishda shoshilmaslik” konseptual-tematik maydoni sirasiga kiruvchi frazeologik birliklarida ingliz lingvomadaniyatida erkak kishining oila qurishida shoshilmasligi haqida aytilsa, o‘zbek lingvomadaniyatida esa, aksincha, yosh qizlarning turmushga chiqishi, turmushga berilishida shoshilmaslik haqida gap boradi.

“Oilaviy an‘ana va munosabatlar” tushunchasi ham madaniy, ham lisoniy bilimlarni, tasavvurlar va hayotiy tajribalarni, turmush tarzi, dunyoqarashni o‘zida mujassam etgan va har bir halq olamining lisoniy manzarasida namoyon bo‘ladi. Ushbu tushuncha bilan bog‘liq muammolar, bilimlar, baholar va qadriyatlar til birliklarida o‘z aksini topadi. Xususan, frazeologik birliklarda yetarlicha aks etib, muayyan bir millatning ushbu tushuncha yuzasidan ortirilgan boy tajribasi, mentaliteti, oiladagi shaxslararo munosabatlarini ko‘rsatadi.

Oilaviy an‘ana va munosabatlarning lingvomadaniy xususiyatlarini verifikatsiya qilish maqsadida so‘rov anketa va assotsiativ psixolingvistik metodlar turli tizimli tillardagi umumiy va o‘ziga xos jihatlarni yaqqol ko‘rsata oladi. Bunda respondentning yoshi, jinsi, oilaviy an‘ana va munosabatlar masalasida esa oilaviy ahvoli ham muhim ahamiyat kasb etadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Askaldov.C.A. Концепт и слово/Русская словесность От теории словесности к структуре текста Анноталогия -М: Академия. 1997-С. 267-280.
2. Gile, D. Basic concepts and models for translator and interpreter training / D. Gile. – Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 1995.
3. Miller G.A. Images and models, similes and metaphors // Metaphor and Thought. - Cambridge: Cambridge University Press, 2005.
4. Safarov. Sh. Kognitiv tilshunoslik. “Sangzor” nashriyoti. Jizzax -2006. 21-b
5. <https://ru.wikipedia.org/wiki/Семья>
6. https://en.wikipedia.org/wiki/Family_traditions
7. https://www.powerthesaurus.org/set_the_date/synonyms
8. <https://www.etymonline.com/word/marriage>